

2) Výskyt POPs v pedosféře ČR

V textu jsou prezentovány aktivity Ústředního kontrolního a zkušebního ústavu zemědělského v Brně.

Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský v Brně

<http://www.ukzuz.cz>

Odbor hnojiv a půdy, Odbor krmiv

Zpráva: Výskyt persistentních organických polutantů ve složkách životního prostředí ČR

Bazální monitoring půd

V roce 2007 byly obsahy persistentních organických polutantů stanoveny na 40 vybraných pozorovacích plochách BMP (z toho 34 ploch orná půda, 1 chmelnice a 5 trvalých travních porostů) a 5 lokalitách v chráněných územích.

a) Obsahy PCB v půdě

Výsledky stanovení PCB v půdních vzorcích Bazálního monitoringu půd a pěti vybraných lokalit v chráněných územích v roce 2007 uvádí příloha 1 a 2. V první z příloh lze nalézt jak celkovou sumu, tak i jednotlivé obsahy 7 kongenerů. Graficky jsou v příloze 2 (or.p. – orná půda, TTP – trvalé travní porosty, Ch. – chmelnice) znázorněny obsahy PCB na všech pozorovacích plochách monitoringu.

Základní statistické charakteristiky souboru jsou uvedeny v tabulce 2.1 a 2.2. Medián sumy 7 kongenerů v zemědělských půdách se ve sledovaných letech pohybuje v rozmezí 1,75 – 5,30 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ pro ornici a 1,75 – 4,40 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ pro podorničí. U trvalých travních porostů je rozsah hodnot ve svrchním horizontu v rozmezí 1,75 – 6,50 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ a 1,75 – 5,70 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ v horizontu spodním.

orná půda ($\mu\text{g.kg}^{-1}$ suš.)											
		suma 6 kongenerů (28, 52, 101, 138, 153, 180)			suma 7 kongenerů (28, 52, 101, 118, 138, 153, 180)						
	horizont	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
medián	ornice	2,03	2,30	1,75	1,63	1,75	3,00	5,30	2,90	3,16	1,75
ar. prům.		2,93	2,75	6,25	2,99	3,07	3,43	5,69	3,69	3,33	2,18
max.		15,70	11,30	82,20	11,50	21,60	10,80	21,40	15,10	9,44	10,29
medián	podorničí	1,50	1,75	1,75	1,75	1,75	3,50	4,40	2,85	2,58	1,75
ar. prům.		1,79	1,89	1,92	1,87	2,32	3,83	4,54	4,21	3,04	2,34
max.		8,90	4,35	6,57	4,20	9,90	13,70	18,45	19,10	13,19	10,00

Tab. 2.1: Mediány, aritmetické průměry a maxima obsahů sumy PCB v ornici a podorničí zemědělských půd za období 1998 – 2007.

trvalé travní porosty ($\mu\text{g.kg}^{-1}$ suš.)											
	horizont	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007

medián	svrchní vrstva	-	-	1,75	2,85	2,65	3,50	6,50	3,60	5,65	3,76
ar. prům.		-	-	2,27	3,11	2,95	4,32	6,29	4,29	8,02	4,00
max.		-	-	4,10	4,90	4,50	7,00	9,35	8,65	17,80	6,39
medián	spodní vrstva	-	-	1,75	2,10	1,75	3,50	5,70	2,35	2,62	2,83
ar. prům.		-	-	2,06	2,02	2,59	4,36	5,31	4,53	3,27	4,11
max.		-	-	3,04	2,30	5,35	6,20	7,60	13,30	5,75	7,15

Tab. 2.2: Mediány, aritmetické průměry a maxima obsahů sumy 7 kongenerů PCB ve svrchní a spodní vrstvě trvalých travních porostů za období 1998 – 2007.

Ze statistického zpracování souboru byly vyloučeny 2 pozorovací plochy v Jihomoravském kraji s extrémně vysokými obsahy PCB. Průměrný obsah sumy 7 kongenerů u těchto ploch dosahuje v ornici $39 \mu\text{g.kg}^{-1}$ (maxima přesahují $60 \mu\text{g.kg}^{-1}$), v podorničí vykazuje plocha 7901 průměr $27,61 \mu\text{g.kg}^{-1}$ a plocha 7902 $36,68 \mu\text{g.kg}^{-1}$ (maxima 55,94, resp. $72,30 \mu\text{g.kg}^{-1}$).

Hodnoty mediánů sumy 7 kongenerů PCB v půdách TTP jsou vyšší než v orných půdách. Mediány obsahů z chráněných území se shodují s mediány v TTP.

Jako limitní hodnotu pro obsah PCB v půdě uvádí vyhláška č. 13/1994 Sb. $10 \mu\text{g.kg}^{-1}$. Tuto hodnotu překročilo v roce 2007 celkem 5 půdních vzorků (tab. 2.3) ze tří pozorovacích ploch (3 vzorky ornice, 2 vzorky podorničí). Navrhovaná preventivní hodnota $20 \mu\text{g.kg}^{-1}$ byla překročena v roce 2007 u tří vzorků ze dvou pozorovacích ploch. Všechny plochy s nadlimitními obsahy PCB se nacházejí v Jihomoravském kraji.

	1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007	
	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
vyhl. č. 13/1994 Sb.	4	2	3	2	5	2	5	1	3	2	4	3	7	3	4	5	4	3	3	2
návrh vyhlášky	2	2	2	1	3	2	2	1	3	2	2	1	3	2	1	1	2	2	2	1

Tab. 2.3: Počty vzorků překračujících limitní hodnoty (LH v $\mu\text{g.kg}^{-1}$) stanovené vyhláškou č. 13/1994 a uvedené v návrhu vyhlášky (suma 7 kongenerů PCB) – orná půda.

Pro většinu ploch, na kterých došlo alespoň dvakrát za sledované období k překročení platné limitní hodnoty platí, že suma 7 kongenerů je tvořena převážně kongenery 138, 153 a 180, tj. tzv. výšechlorovanými PCB, které podléhají biodegradaci v půdě pomaleji než ostatní stanovované kongenery. Především u pozorovacích ploch 7901, 7902 je poměr obsahů mezi níže- a výšechlorovanými PCB vysoký.

Závěry

- Medián sumy 7 kongenerů v zemědělských půdách se ve sledovaných letech pohybuje v rozmezí $1,75 - 5,30 \mu\text{g.kg}^{-1}$ pro ornici a $1,75 - 4,40 \mu\text{g.kg}^{-1}$ pro podorničí. U trvalých travních porostů je rozsah hodnot ve svrchním horizontu v rozmezí $1,75 - 6,50 \mu\text{g.kg}^{-1}$ a $1,75 - 5,70 \mu\text{g.kg}^{-1}$ v horizontu spodním.
- Hodnoty mediánů obsahů sumy 7 kongenerů PCB jsou u trvalých travních porostů a v chráněných území vyšší než ve vzorcích z orných půd.

- Limitní hodnota 10 $\mu\text{g PCB.kg}^{-1}$ stanovená vyhláškou č. 13/1994 Sb. byla v roce 2007 překročena u pěti vzorků (3 vzorky z ornice, 2 vzorky z podorničí), na třech plochách (7045, 7901, 7902).
- Pro šest pozorovacích ploch, na nichž byla alespoň dvakrát za celou dobu sledování překročena limitní hodnota obsahů PCB v půdě (suma 7 kongenerů) platí, že suma 7 kongenerů je tvořena převážně kongenery 138, 153 a 180, tj. tzv. výsechlorovanými PCB.
- V celém souboru ploch jsou obsahy PCB v půdě relativně stabilní. Výrazný pokles obsahů PCB v půdě nelze očekávat z důvodu vysokého poměrného zastoupení výsechlorovaných (a tudíž odolnějších) PCB.

b) Obsahy PAH v půdě

V roce 2007 byly obsahy 15 individuálních PAH stanoveny na 40 vybraných pozorovacích plochách BMP a 5 lokalitách v chráněných územích (viz příloha 6). Součástí přílohy je také vypočtená suma všech stanovovaných 15 PAH, suma 7 PAH uvedených ve vyhlášce č. 13/1994 Sb. a suma 12 PAH podle návrhu vyhlášky. Graficky jsou obsahy sumy 15 PAH na všech plochách BMP i v CHÚ vyjádřeny v příloze 7. (Ústav neprovádí stanovení všech 16 individuálních uhlovodíků, jak to vyžaduje např. US EPA, neboť 16. chybějící uhlovodík – acenaphtylene – se v souboru sledovaných půd vyskytuje jen v zanedbatelném množství).

Základní statistické charakteristiky sumy 15 PAH v ornici a podorničí v tabulce 2.4. Ze statistického zpracování jsou vyloučeny trvalé travní porosty (5), chmelnice (1) a plochy v CHÚ (5). V souboru ploch s ornou půdou v roce 2007 kolísají hodnoty pro sumu 15 PAH v rozmezí 94 - 2047 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ v ornici a 49 – 3317 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ v podorničí. Hodnota mediánu obsahu PAH v ornici v roce 2007 je nejnižší za celou dobu sledování a hodnota mediánu pro podorničí oproti roku 2006 klesla a je druhá nejnižší za dobu sledování.

	1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
Arit. průměr	871	370	854	482	852	557	935	661	1270	624	1251	660
Medián	660	264	626	348	691	341	534	260	679	248	705	341
Minimum	157	54	60	97	143	94	102	87	165	100	125	88
Maximum	4246	981	5884	2286	2427	4008	9489	7081	6828	4372	7819	6153
Sm. odch.	932	283	1064	425	641	694	1597	1209	1593	911	1520	1050
Poč. vzor.	30	22	33	33	34	34	34	34	35	35	34	34

	2003		2004		2005		2006		2007	
	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
Arit. průměr	1297	746	966	571	797	507	861	655	702	616
Medián	967	449	791	409	603	277	618	482	513	276
Minimum	173	135	135	94	101	56	56	45	94	49
Maximum	7583	4046	5167	2510	3419	4036	2590	3365	2047	3317
Sm. odch.	498	759	965	524	776	697	716	710	565	731
Poč. vzor.	34	34	34	34	35	35	35	35	34	34

Tab. 2.4: Základní statistické charakteristiky sumy 15 PAH v ornici a podorničí orných půd; srovnání let 1997 - 2007 ($\mu\text{g.kg}^{-1}$).

Limitní hodnotu 1000 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ pro sumu 15-ti PAH překročilo v roce 2007 v ornici orných půd celkem 9 vzorků (z 34 ploch), ve svrchní vrstvě TTP 1 vzorek (z 5 ploch) a žádný vzorek z CHÚ. V podorničí orných půd limitní hodnotu překročilo 6 vzorků a ve spodním horizontu TTP 1 vzorek. Počty vzorků překračujících stanovené limity a limity podle návrhu vyhlášky pro jednotlivé PAH i sumu 15 PAH jsou uvedeny v tabulkách 2.5 a 2.6.

Seznam PAH se stanovenými limity dle vyhlášky č. 13/1994 Sb.	Zkr. PAH	Limit ($\mu\text{g.kg}^{-1}$)	1997		1998		1999		2000		2001		2002	
			O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
Naphtalene	NAP	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fluoranthene	FLT	100	17	4	19	8	13	9	20	10	21	13	20	13
Pyrene	PYR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzo[b]fluoranthene	BbF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzo[a]anthracene	BaA	1000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Anthracene	ANT	10	16	5	11	6	10	9	21	14	18	11	23	17
Indeno[1,2,3-cd]pyrene	IPY	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzo[a]pyrene	BaP	100	3	0	6	2	8	5	10	4	8	3	11	4
Benzo[k]fluoranthene	BkF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzo[g,h,i]perylene	BPE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Chrysene	CHR	10	20	18	30	28	31	26	36	29	32	25	32	27
Phenanthrene	PHE	100	5	1	7	2	5	4	6	4	8	4	11	4
SUMA 15 PAH		1000	5	0	8	3	8	5	13	4	12	5	12	5

(-) nejsou definované limity

Seznam PAH se stanovenými limity dle vyhlášky č. 13/1994 Sb.	Zkr. PAH	Limit ($\mu\text{g.kg}^{-1}$)	2003		2004		2005		2006		2007	
			O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
Naphtalene	NAP	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fluoranthene	FLT	100	22	14	21	12	23	11	20	16	15	14
Pyrene	PYR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzo[b]fluoranthene	BbF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzo[a]anthracene	BaA	1000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Anthracene	ANT	10	27	21	18	9	22	13	17	15	13	11
Indeno[1,2,3-cd]pyrene	IPY	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzo[a]pyrene	BaP	100	13	7	10	6	5	2	8	6	5	5
Benzo[k]fluoranthene	BkF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Benzo[g,h,i]perylene	BPE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Chrysene	CHR	10	33	32	33	31	39	32	33	26	33	27
Phenanthrene	PHE	100	12	6	9	4	6	3	6	8	6	6
SUMA 15 PAH		1000	17	10	10	6	4	1	9	7	9	6

(-) nejsou definované limity

Tab. 2.5: Počty překročení limitních hodnot obsahů PAH v orných půdách na pozorovacích plochách BMP za celou dobu sledování – porovnání s platnými limitními hodnotami vyhlášky č. 13/1994 Sb.

Seznam PAH se stanovenými limity dle návrhu vyhlášky	Zkr. PAH	Limit ($\mu\text{g.kg}^{-1}$)	1997		1998		1999		2000		2001		2002	
			O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
Naphtalene	NAP	50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Fluoranthene	FLT	300	2	0	3	1	2	2	6	4	5	1	8	2
Pyrene	PYR	200	3	0	5	1	5	4	8	4	9	2	11	2
Benzo[b]fluoranthene	BbF	100	4	1	12	4	7	4	13	6	9	3	11	4

Benzo[a]anthracene	BaA	100	3	0	5	3	6	4	8	4	7	1	10	3
Anthracene	ANT	50	3	1	2	0	1	1	6	4	0	1	7	2
Indeno[1,2,3-cd]pyrene	IPY	100	2	0	5	1	4	4	9	4	5	0	7	2
Benzo[a]pyrene	BaP	100	3	0	6	2	8	5	10	4	8	3	11	4
Benzo[k]fluoranthene	BkF	50	3	0	7	2	8	5	11	4	9	4	11	4
Benzo[g,h,i]perylene	BPE	50	11	3	13	8	17	11	17	8	18	8	17	8
Chrysene	CHR	100	3	0	6	2	9	4	9	4	8	4	11	3
Phenanthrene	PHE	150	3	1	3	1	2	1	5	3	3	1	7	2
SUMA 15 PAH		1000	5	0	8	3	8	5	13	4	12	5	12	5

Seznam PAH se stanovenými limity dle návrhu vyhlášky	Zkr. PAH	Limit ($\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$)	2003		2004		2005		2006		2007	
			O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
Naphtalene	NAP	50	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Fluoranthene	FLT	300	6	2	4	2	4	2	6	5	5	2
Pyrene	PYR	200	13	5	9	2	6	3	8	6	7	6
Benzo[b]fluoranthene	BbF	100	10	3	8	3	7	2	8	6	6	4
Benzo[a]anthracene	BaA	100	6	2	8	2	5	2	8	6	5	4
Anthracene	ANT	50	12	6	1	0	5	2	3	1	0	2
Indeno[1,2,3-cd]pyrene	IPY	100	7	2	5	4	4	1	5	4	4	4
Benzo[a]pyrene	BaP	100	13	7	10	6	5	2	8	6	5	5
Benzo[k]fluoranthene	BkF	50	13	8	8	3	9	3	8	6	5	5
Benzo[g,h,i]perylene	BPE	50	20	11	16	6	9	4	15	11	13	9
Chrysene	CHR	100	13	3	8	3	7	3	8	6	8	6
Phenanthrene	PHE	150	8	3	4	2	6	3	4	3	1	3
SUMA 15 PAH		1000	17	10	10	6	4	1	9	7	9	6

Tab. 2.6: Počty překročení limitních hodnot obsahů PAH v orných půdách na pozorovacích plochách BMP za celou dobu sledování – porovnání s navrhovanými limitními hodnotami.

V případě svrchních horizontů půd v chráněných územích jsou hodnoty sumy 15 PAH nižší než na zemědělských půdách, mediány se během celé doby pozorování pohybují okolo $200 \mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ (svrchní horizont) a $100 \mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ (spodní horizont). V roce 2007 medián jak ve svrchní vrstvě tak i ve spodině vykazuje nejnižší hodnoty za dobu sledování.

V rámci sumy 15 PAH mají v ornici (svrchní vrstvě půdy) nejvyšší obsahy na všech sledovaných lokalitách fluoranthene (19,6% z celkové sumy 15 PAH) a pyrene (17,5%), následují CHR (9,4%) a BAA (8,8%).

Závěry

- V roce 2007 byly PAH stanoveny na 34 plochách s ornou půdou, 5 plochách s TTP, na 1 chmelnici a v 5 vzorcích nenarušených půd CHÚ.
- Limitní hodnota $1000 \mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ daná vyhláškou č. 13/1994 Sb. byla sumou PAH v roce 2007 překročena v orných půdách v 9 vzorcích ornice a v 6 vzorcích podorničí, u TTP v 1 svrchním horizontu a v 1 spodním horizontu.
- Mediány sumy 15 PAH se za dobu sledování 1997 – 2007 pohybují v ornici orných půd nejčastěji v rozmezí $600 - 700 \mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ (kromě $967 \mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ v roce 2003 a $791 \mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ v roce 2004) a ve svrchním horizontu TTP mezi $650 - 1200 \mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$. Hodnoty v podorničí se nacházejí v rozmezí cca $350 - 400 \mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ (více v letech 2003 a 2006), ve spodním horizontu TTP v některých letech až kolem

1000 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$. Mediány v roce 2007 mají u orných půd jak v ornici tak i v podorničí nejnižší hodnoty za dobu sledování.

- Uhlovodíky s nejvyššími nálezy jsou dlouhodobě fluoranthene a pyrene – látky toxikologicky rizikové, nekarcinogenní.

c) Obsahy persistentních chlorovaných pesticidů v půdě

Do skupiny persistentních chlorovaných pesticidů stanovovaných v ÚKZÚZ patří HCH-hexachlorcyklohexan, HCB-hexachlorbenzen a látky skupiny DDT (DDT-dichlor difenyl trichlorethan a produkty rozpadu DDT - DDE a DDD). Základní popisná statistika souboru je uvedena v tabulkách 2.7 a 2.8.

U HCH nebyl nalezen žádný vzorek překračující limitní hodnotu (vyhláška č. 13/1994 Sb.). Medián a průměr obsahu HCB v roce 2007 dosahoval 3,5 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ sušiny, resp 4,5. Graficky vyjádřené obsahy HCB pro jednotlivé plochy jsou uvedeny v příloze 10. Obsahy jsou vyšší v orných půdách ve srovnání s TTP, a vždy ve svrchních horizontech (příloha 14).

Medián a průměr obsahu DDT v roce 2007 dosahoval 13,6 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ sušiny, resp. 27,8. Graficky vyjádřené obsahy jednotlivých látek skupiny DDT pro jednotlivé plochy jsou uvedeny v přílohách 10-13. Obsahy DDT jsou vyšší v orných půdách ve srovnání s TTP, a vždy ve svrchních horizontech (příloha 15).

V ornici orných půd a svrchní vrstvě TTP dochází po celou dobu sledování k určitému poklesu hodnot průměrných koncentrací izomeru p,p'-DDT (v ornici 99,1 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ v roce 2000, 24,5 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ v roce 2007, ve svrchní vrstvě TTP ve stejných letech 94,4 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ a 43,1 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$). Tento trend víceméně kopírují také hodnoty průměrného obsahu izomeru o,p'-DDT včetně nízkých hodnot v roce 2004 a zvýšených hodnot v roce 2005, v roce 2007 dosahují hodnot 3,3 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ pro ornou půdu a 4,7 $\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ pro sv. vrstvu TTP.

OCP	rok	orná půda							
		ornice				podorničí			
		prům.	med	min	max	prům.	med	min	max
OCB	2000	2,3	1,8	0,3	9,9	1,9	0,3	0,3	17,5
	2001	4,2	3,1	0,6	16,6	2,3	1,6	0,3	12,8
	2002	7,3	5,5	0,8	34,0	5,6	4,5	0,3	31,6
	2003	5,6	4,9	0,9	16,6	4,8	4,4	0,8	13,6
	2004	4,5	3,7	1,4	10,9	4,3	3,2	0,3	18,0
	2005	4,2	3,4	0,3	14,0	3,2	2,5	0,3	16,1
	2006	5,9	3,5	0,3	52,1	3,7	2,7	0,3	17,1
HCB	2007	4,5	3,5	0,7	18,3	3,3	2,3	0,3	15,3
DDT	2000	134,7	67,0	10,0	889	76,8	48,0	10,0	533
	2001	57,4	14,1	1,9	516	31,1	7,5	1,0	392
	2002	28,6	13,7	1,0	158	27,3	9,0	1,0	365
	2003	40,1	19,1	1,8	394	29,4	8,9	1,0	387
	2004	25,7	11,9	0,5	201	20,8	9,1	0,5	147
	2005	34,3	12,9	1,3	325	25,2	6,4	0,5	142
	2006	34,7	12,8	1,0	367	31,8	8,3	0,5	422
DDE	2007	27,8	13,6	0,9	255	19,1	4,9	0,5	126
DDD	2000	31,2	6,4	1,0	397	17,4	3,5	1,0	281
	2001	45,7	11,3	3,5	599	23,2	5,3	1,0	220
	2002	25,3	14,2	2,2	143	25,2	8,4	1,6	306
	2003	32,5	11,1	3,1	332	27,2	7,3	1,8	319
	2004	23,2	9,5	1,3	204	18,9	7,2	0,5	158
	2005	30,5	8,6	2,4	266	21,6	4,8	0,5	167
	2006	28,0	9,5	1,6	280	25,6	8,0	0,5	278
DDD	2007	23,4	8,5	1,4	194	15,0	4,2	0,5	86,2
DDD	2000	6,8	1,5	1,0	59,0	4,2	1,5	1,0	34,0
	2001	5,9	1,8	1,0	52,1	3,8	1,0	1,0	35,1
	2002	5,2	2,3	1,0	68,3	3,9	1,8	1,0	29,5
	2003	4,9	2,1	1,0	30,4	3,8	1,4	1,0	25,0
	2004	3,2	1,1	0,5	29,7	3,0	1,0	0,5	31,0
	2005	3,7	1,3	0,5	30,0	2,8	1,0	0,5	20,8
	2006	3,6	0,9	0,5	64,1	3,1	0,5	0,5	58,9
DDD	2007	3,2	1,1	0,5	54,1	2,2	0,5	0,5	35,1

Tab. 2.7: Základní statistické charakteristiky jednotlivých OCP v ornici a podorničí orných půd za období 2000 – 2007 ($\mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny).

OCP	rok	trvalý travní porost							
		svrchní vrstva				spodní vrstva			
		prům.	med	min	max	prům.	med	min	max
HCB	2000	3,1	1,4	0,3	10,6	3,8	1,2	0,3	14,3
	2001	5,6	1,8	0,3	19,0	2,5	1,6	0,3	5,2
	2002	6,8	3,9	0,7	19,3	6,5	2,0	0,5	26,2
	2003	6,5	2,9	1,2	21,1	6,0	2,1	0,9	22,7
	2004	5,8	2,7	0,7	20,1	3,5	2,7	0,3	9,3
	2005	5,0	2,3	0,3	15,0	4,3	1,5	0,3	16,8
	2006	4,5	2,5	0,3	13,7	5,2	3,0	0,3	17,6
	2007	6,0	2,7	0,6	20,0	7,0	2,8	0,3	23,6
DDT	2000	126	53,0	18,0	442	142	26,0	10,0	583,0
	2001	68,4	19,6	9,6	281	19,0	5,3	2,2	73,9
	2002	67,4	4,3	1,0	320	67,8	2,7	1,0	331
	2003	70,4	6,2	2,6	327	59,6	7,4	1,5	278
	2004	37,2	4,2	1,1	170	25,1	4,9	1,0	109
	2005	46,0	7,9	2,5	202	44,1	2,2	1,4	210
	2006	50,4	8,3	3,9	222	103	6,8	2,8	494
	2007	47,8	6,0	4,5	213	58,9	7,9	3,0	257
DDE	2000	25,0	5,1	1,8	106	25,0	4,1	1,5	112
	2001	36,1	8,6	4,3	149	12,6	3,6	2,2	47,7
	2002	32,5	8,8	1,0	134	37,2	5,8	1,0	171
	2003	36,0	9,7	2,8	151	36,9	5,3	1,0	164
	2004	31,6	7,1	1,3	137	17,9	2,9	1,1	74,5
	2005	34,6	5,9	1,8	151	31,8	2,1	1,0	148
	2006	30,5	7,2	2,3	128	33,9	6,0	1,8	152
	2007	29,4	5,7	2,8	124	32,1	7,1	3,1	137
DDD	2000	5,5	1,0	1,0	23,0	6,4	1,0	1,0	28,0
	2001	6,4	1,6	1,0	26,7	3,0	1,0	1,0	11,1
	2002	4,2	1,0	1,0	17,0	5,5	1,0	1,0	23,5
	2003	6,2	1,0	1,0	27,2	7,9	1,0	1,0	35,3
	2004	5,5	0,5	0,5	25,5	2,7	0,5	0,5	11,6
	2005	6,3	0,9	0,5	28,5	6,5	0,5	0,5	30,4
	2006	2,8	0,5	0,5	12,1	4,0	0,5	0,5	18,0
	2007	3,2	0,5	0,5	13,2	6,1	0,5	0,5	21,4

Tab. 2.8: Základní statistické charakteristiky jednotlivých OCP ve svrchní a spodní vrstvě za období 2000 – 2007 ($\mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny).

Také vývoj průměrných koncentrací ostatních sledovaných metabolitů DDT je až na výjimky obdobný. Průměrné hodnoty pro rok 2007 jsou pro izomer p,p'-DDE 23,0 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ v ornici a 29,1 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ ve svrchní vrstvě TTP, pro o,p'-DDE pod limitem stanovení v ornici a i ve svrchní vrstvě TTP, pro izomer p,p'-DDD je to 2,4 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ v ornici a 2,9 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ v TTP, pro o,p'-DDD shodně 0,9 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ pro ornici a pod limitem stanovení ve svrchní vrstvě TTP.

Počty vzorků u nichž došlo k překročení limitní hodnoty podle vyhlášky č. 13/1994 Sb. i podle návrhu nových preventivních limitů jsou uvedeny v tabulce 2.9. V roce 2007 u DDT a jeho metabolitů byl překročen limit dle platné vyhlášky u poloviny vzorků ornice a u téměř poloviny vzorků podorničí orných půd. Podle návrhu vyhlášky by byl překročen preventivní limit jak u ornice a podorničí orných půd cca u třetiny, respektive desetiny vzorků. Pokud jde o TTP, platné i navrhované limity byly překročeny na jedné lokalitě, v obou horizontech. Obsahy těchto látek v půdě pozvolna klesají, nicméně stále zůstávají poměrně vysoké.

		podle vyhlášky č. 13/1994 Sb															
OCP	LH	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007	
		O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
HCB	10	0	1	3	1	6	4	3	3	3	3	3	1	4	2	2	2
DDT	10	32	27	20	13	20	15	19	14	17	14	22	14	20	16	18	16
DDE	10	13	8	19	10	19	15	18	13	17	12	15	13	16	15	14	15
DDD	10	5	3	5	4	2	3	4	4	2	3	2	1	3	1	2	1
HCH	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		podle návrhu vyhlášky															
OCP	LH	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007	
		O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P	O	P
HCB	20	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
DDT	30	26	22	10	7	7	5	8	4	6	6	10	8	9	5	10	5
DDE	25	6	4	7	6	10	9	8	6	8	8	7	7	7	7	8	7
DDD	20	3	2	3	1	2	2	2	1	2	1	1	0	1	1	1	1
HCH	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Tab. 2.9: Počty vzorků překračujících limitní hodnotu (LH – v $\mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny) organochlorových pesticidů podle vyhlášky č. 13/1994 Sb. a návrhu vyhlášky – orná půda.

Ze srovnání vzájemného poměru jednotlivých isomerů v ornici i podorničí orných půd (příloha 16) je patrné, že jak u ploch, kde byl překročen limit dle platné vyhlášky, tak i u „nekontaminovaných“ ploch převažují hlavně izomery p,p'-DDT a p,p'-DDE, a to více, než z 60 % ze sumy všech isomerů DDT, DDD, DDE. Přílohy 26 a 27 uvádí vzájemný poměr DDT a jeho metabolitů na pozorovacích plochách BMP a CHÚ v ornici (svrchní vrstvě) a podorničí (spodní vrstvě) pro rok 2007.

Závěry

- V roce 2007 bylo sledování persistentních organochlorových pesticidů provedeno v ornici (svrchní vrstvě) a podorničí (spodní vrstvě) na stálém souboru 40 pozorovacích ploch na zemědělské půdě a 5 pozorovacích ploch v chráněných územích.

- U HCH nebyl nalezen žádný vzorek překračující limitní hodnotu.
- Průměrná hodnota obsahu HCB v roce 2007 oproti roku 2006 v ornici resp. podorničí orných půd opět poklesla na 4,5 resp. 3,3 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny. U TTP ve svrchní a spodní vrstvě dosáhl aritmetický průměr hodnot 6,0 a 7,0 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny, což je v porovnání s předchozím rokem naopak nárůst.
- U orných půd i trvalých travních porostů došlo v roce 2007 ke snížení všech průměrných hodnot obsahu DDT a jeho metabolitů.
- Průměrný obsah izomeru p,p'-DDT se snížil v ornici orných půd z 29,8 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny (rok 2006) na 24,5 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny (rok 2007). U TTP došlo k poklesu průměrné hodnoty z 56,4 na 43,1 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ ve svrchním horizontu a ve spodním dokonce ze 121,7 na 53,4 $\mu\text{g.kg}^{-1}$, ale tam byla extrémní průměrná hodnota z minulého roku dána jedinou odlehlou hodnotou.
- K překročení limitních hodnot podle vyhlášky č. 13/1994 Sb. docházelo v letech 2000 až 2007 nejvíce u obsahů DDT, následoval DDE. V roce 2007 byla překročena limitní hodnota pro DDT u 34 vzorků a pro DDE u 29 vzorků.
- Podle návrhu preventivních limitů by došlo v roce 2007 u DDT i DDE k překročení limitní hodnoty u 15 vzorků.

Kontrola kalů z ČOV

Na základě zákona č. 147/2002 Sb., o Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském, ve znění pozdějších předpisů, § 3 jsou i nadále kaly monitorovány jako jeden ze vstupů do půdy - úkol „Kontrola kvality půdy po aplikaci kalů ČOV“. V roce 2007 byl na vybraných ČOV většího významu odebrán v průběhu roku 1 vzorek kalu. V laboratořích ÚKZÚZ jsou vzorky analyzovány na rizikové prvky (RP) a u vybraných vzorků dále na organické polutanty. Z rizikových prvků je sledován obsah arsenu, kadmia, chrómu, rtuti, niklu, olova, mědi, molybdenu a zinku, z organických polutantů jsou to PCB (kongenery 28, 52, 101, 118, 138, 153 a 180), AOX, a PAH (NAP, ANY, ANA, FLU, PHE, ANT, FLT, PYR, BAA, CHR, BBF, BKF, BAP, DBA, BPE, IPY). Obsahy jednotlivých prvků a polutantů jsou hodnoceny podle vyhlášky 382/2001 Sb. o podmínkách použití upravených kalů na zemědělské půdě (vyhláška stanovuje mezní hodnoty pro sumu 6 kongenerů PCB) k zákonu 185/2001 Sb., o odpadech, ve znění pozdějších předpisů. Kontrola byla zaměřena především na ty ČOV, u nichž je předpoklad, že určitá část produkce kalů je směřována v konečné fázi na zemědělskou půdu. V roce 2007 bylo v rámci kontroly kalů ČOV, jejichž produkce je uplatňována v zemědělství, kontrolováno 107 čistíren odpadních vod a odebráno bylo 107 vzorků kalů.

a) Obsahy PCB

V roce 2007 byly již desátým rokem (od roku 1998) stanovovány polychlorované bifenyly v kalech ČOV. Celkem bylo analyzováno 38 vzorků kalů. Základní statistické charakteristiky souboru 38 vzorků jsou v tabulce 2.10. Sumy obsahů 6 kongenerů PCB za rok 2007 jsou v rozmezí od 26,7 do 775 $\mu\text{g.kg}^{-1}$, aritmetický průměr je 108 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ a medián 74,6 $\mu\text{g.kg}^{-1}$.

	Kongenery PCB ($\mu\text{g.kg}^{-1}$ suš.)							suma 6 kongenerů
	28	52	101	118	138	153	180	
Arit. průměr	17,0	10,1	14,7	5,0	18,0	27,6	21,0	108

Medián	4,3	4,3	12,6	3,6	14,9	21,9	16,9	74,6
Minimum	1,72	2,16	5,60	1,43	4,86	8,05	3,82	26,7
Maximum	439	161	46,2	24,8	55,7	79,4	74,4	775
10% percentil	1,8	3,0	6,6	2,0	8,3	12,3	8,2	45,6
90% percentil	11,6	10,3	24,8	8,3	33,8	49,3	43,0	171

Tab. 2.10: Základní statistické charakteristiky obsahu PCB v kalech ČOV – rok odběru 2007, 38 vzorků, $\mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny.

Podrobnou tabulku obsahů jednotlivých kongenerů PCB i sumy 6 kongenerů za celé sledované období uvádí příloha 18. Grafické znázornění obsahů sumy 6 kongenerů ve vzorcích z jednotlivých ČOV je uvedeno v příloze 19. Souhrnná statistika 435 vzorků kalů ČOV odebraných za období 1998 – 2007 je uvedena v příloze 20. Z kongenerů se za vyhodnocené období 2002 – 2007 na celkové sumě PCB nejvíce podílí kongener 153 (26,5 %), následují kongenery 180 (21,7 %) a 138 (19,7 %).

1. ledna 2002 nabyla účinnosti vyhláška č. 382/2001 Sb., o podmínkách použití upravených kalů na zemědělské půdě. V této vyhlášce je stanovena mezní hodnota koncentrace sumy 6 kongenerů PCB v kalech omezující jejich použití v zemědělství ($0,6 \text{ mg PCB.kg}^{-1}$ zeminy). V roce 2007 tuto hodnotu překročil pouze jeden vzorek.

Tabulka 2.11 zobrazuje všechny vzorky kalů, u nichž dosud došlo k překročení limitní hodnoty za období 1998 – 2007.

Rok odběru	ČOV	Kongenery PCB ($\mu\text{g.kg}^{-1}$)						suma 6 kongenerů
		28	52	101	138	153	180	
1998	Kralupy	47,1	13,9	49,9	178,2	228,6	161,2	678,9
1998	Teplice	38,9	16,8	141,0	556,4	746,1	732,8	2232,1
1998	Uh. Hradiště	15,2	5,5	36,5	187,7	228,0	136,1	609,0
1999	Liberec	32,9	24,4	18,8	205,0	246,0	129,0	656,1
1999	Praha - Trója	600,0	86,0	29,6	0,3	18,7	12,3	746,9
1999	Znojmo	11,8	2,5	23,4	255,0	338,0	208,0	838,7
2001	Frýdek - Místek	14,2	202,0	643,0	209,0	358,0	161,0	1587,2
2001	Mladá Boleslav	114,0	59,2	65,0	129,0	179,0	137,0	683,2
2001	Trutnov	5,5	4,1	50,0	216,0	186,0	233,0	694,6
2003	Ostrava	311,0	87,5	75,8	83,1	97,6	48,2	703,2
2004	Mladá Boleslav 1	17,7	29,1	74,5	147,0	191,0	148,0	607,3
2004	Soběslav	467,0	95,3	34,0	15,5	63,8	48,4	724,0
2006	Trutnov	10,2	158,0	57,0	125,0	141,0	133,0	624,2
2006	Děčín - Boletice	8,9	15,5	52,2	142,0	200,0	278,0	696,6
2007	Liberec	439,0	161,0	46,2	34,2	50,0	45,3	775,7

Tab. 2.11: Vzorky kalů, jejichž suma 6 kongenerů přesáhla limitní hodnotu $600 \mu\text{g.kg}^{-1}$ sušiny 1998 -2007.

Závěry

- V roce 2007 byl obsah polychlorovaných bifenylnů stanoven ve 38 vzorcích kalů
- Suma 6 kongenerů PCB kolísá v roce 2007 v rozpětí od 26,7 do 775 $\mu\text{g.kg}^{-1}$, aritmetický průměr je 108 $\mu\text{g.kg}^{-1}$ a medián 74,6 $\mu\text{g.kg}^{-1}$
- Z kongenerů se za vyhodnocené období 2002 – 2007 na celkové sumě PCB nejvíce podílí kongener 153 (26,5 %), následují kongenery 180 (21,7 %) a 138 (19,7 %)
- Jeden z odebraných vzorků v roce 2007 překročil limitní hodnotu v obsahu sumy 6 kongenerů PCB pro aplikaci kalů na zemědělskou půdu stanovenou ve vyhlášce č. 382/2001 Sb.

b) Obsahy PAH

V roce 2007 bylo v čistírenských kalech osmým rokem (od roku 2000) provedeno stanovení polycyklických aromatických uhlovodíků. Celkem bylo analyzováno 38 vzorků. Přehled obsahů jednotlivých PAH a jejich sumy jsou uvedeny v příloze 21 (US EPA vyžaduje stanovení 16 individuálních uhlovodíků, ale ÚKZÚZ nestanovuje acenaphtylene – proto je uvedena suma 15 PAH; návrh směrnice EU uvádí limitní hodnoty pro 11 individuálních PAH, v ÚKZÚZ se stanovuje pouze 10 – proto je uvedena suma 10 PAH), základní statistické charakteristiky v tabulce 2.12.

	Arit. průměr.	Medián	Modus	Minimum	Maximum
NAP	118	71	179	7	862
ANA	460	65	47	13	11600
FLU	268	121	140	43	4080
PHE	614	452	-	117	3500
ANT	124	65	134	8	629
FLT	1168	869	1090	226	3900
PYR	1121	840	1890	255	3460
BaA	563	411	279	99	2350
CHR	576	402	106	106	2520
BbF	623	377	141	91	4670
BkF	375	225	372	60	2900
BaP	680	367	-	83	6340
DBA	112	62	-	11	1120
BPE	655	397	-	111	4910
IPY	562	328	116	72	5100
suma15	8017	5219	-	1527	45770
suma10	6524	4251	-	1260	39580

Tab. 2.12: Základní statistické charakteristiky obsahů PAH v kalech – 2007 ($\mu\text{g.kg}^{-1}$).

Průměry a mediány jednotlivých uhlovodíků téměř ve všech případech oproti roku 2006 klesly. Z individuálních uhlovodíků se nejvyšším procentem podílí na sumě 15 PAH v roce 2007 fluoranthene (14,6 %), následuje pyrene (14,0 %), desetiprocentní hranici se blíží benzo[a]pyrene (8,5 %), a benzo[g,h,i]perylene (8,2 %).

Tabulka 2.13 uvádí průběh aritmetických průměrů a mediánů obsahů PAH za osm let sledování. Hodnoty aritmetických průměrů a mediánů sumy 15 i 10 PAH vykazují za celou dobu sledování s určitými výkyvy vytrvalý pokles.

Hodnocení obsahů PAH v kalech z hlediska jejich využití v zemědělství umožňuje v současné době pouze návrh směrnice EU, který stanovuje maximální přípustnou hodnotu 6 mg.kg⁻¹ suš. pro sumu 11 individuálních PAH (acenaphtene, fluorene, phenanthrene, fluoranthene, pyrene, benzo(b)fluoranthene, benzo(j)fluoranthene, benzo(k)fluoranthene, benzo(a)pyrene, benzo(g,h,i)perylene a ideno(1,2,3-c,d)pyrene). V laboratořích ÚKZÚZ je z uvedených jedenácti uhlovodíků stanovováno deset (chybí benzo(j)fluoranthene). Suma vybraných 10 PAH ve všech 38 analyzovaných vzorcích kalů je graficky zobrazena v příloze 22 s vyznačenou limitní hodnotou. Navrhovanou limitní hodnotu 6 mg.kg⁻¹ překročilo celkem 12 vzorků kalů, tedy přibližně tolik, co v předchozích dvou letech. (14 a 13 vzorků).

Rok	15 PAH		10 PAH	
	Aritmetický průměr	Medián	Aritmetický průměr	Medián
2000	12534	7794	10192	6367
2001	13975	9247	11286	7583
2002	10085	7504	8129	6097
2003	10086	6113	8603	5077
2004	10438	6865	8561	5618
2005	9042	5361	7453	4322
2006	12100	6942	9970	5355
2007	8017	5219	6524	4251

Tab. 2.13: Aritmetický průměr a medián obsahů PAH v kalech ČOV za období 2000 - 2007 (µg.kg⁻¹).

Závěry

- V roce 2007 byl obsah polycyklických aromatických uhlovodíků stanoven ve 38 vzorcích kalů.
- Suma 10 PAH se pohybuje v rozmezí 1,2 – 39,5 mg.kg⁻¹, medián souboru je 4,2 mg.kg⁻¹, průměrná hodnota 6,5 mg.kg⁻¹.
- Uhlovodíky s nejvyššími nálezy v kalech v roce 2007 jsou fluoranthene, který se na celkové sumě podílí (14,6 %), následuje pyrene (14,0 %).
- Srovnání výsledků stanovení obsahů PAH v kalech za sledované osmileté období na těch ČOV, kde byly sledovány nejčastěji, naznačuje u některých ČOV mírně klesající trend, avšak vzhledem k tomu, že soubor je poměrně malý a datová řada není dostatečně dlouhá, není zatím možné tyto tendence považovat za dostatečně průkazné.

- Limitní hodnotu stanovenou v návrhu směrnice EU pro sumu 11 vybraných PAH překročilo ze 38 analyzovaných vzorků 12.

Hodnocení rybníčních sedimentů

Do roku 2007 bylo odebráno na stanovení PCB celkem 29 vzorků rybníčních sedimentů. Stanovuje se 7 kongenerů PCB – 28, 52, 101, 118, 138, 153, 180. Popisná statistika souboru je uvedena v tabulce 2.14.

	průměr	medián	min	max
PCB	5,31	3,05	0,01	31,0

Tab. 2.14: Základní stat. parametry sumy 7 kongenerů PCB v sedimentech (1995 – 2007).

Odběry vzorků byly v roce 2007 prováděny pouze pracovníky ÚKZÚZ ze sedimentárních částí rybníků nebo ze složišť vytěžených sedimentů jak rybníčních tak i říčních. V minulých letech byly některé vzorky dodány přímo zákazníkem. V současné době, v rámci samostatného úkolu, jsou již vzorky odebírány podle „Metodického pokynu k využití sedimentů“, zveřejněného MŽP.

Aktivní biomonitoring

Aktivní biomonitoring je jednou z možných metod vedoucích ke zjištění aktuálních atmosférických depozičních zátěží krajiny a především zemědělské produkce vybranými prvky, spočívající v cíleném vystavení vybraných rostlin vlivům v zájmovém území a sledování jejich reakce. Ověřování metody aktivního biomonitoringu v podmínkách naší republiky bylo ukončeno v roce 1999 (PAVLÍČEK et al., 2000). Na základě výsledků z tohoto ověřování byla vypracována metodika aktivního biomonitoringu, která je od roku 2000 používána na vybraných stanovištích ÚKZÚZ k zjišťování požadovaných hodnot vybraných anorganických a organických polutantů. Jako bioindikátory byly zvoleny rostliny jílku mnohokvětého a borovice černé. Referenční hodnoty jsou každoročně upřesňovány. Výsledky je možné použít pro případné posouzení poměrů na ohrožených lokalitách.

ÚKZÚZ zajišťuje čtyři stanoviště v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Závišín, Přerov n/L, Opava a Třešť), která jsou považována za relativně čistá i imisně nezatížená, a proto výsledky z těchto stanovišť mohou sloužit jako požadované hodnoty. Na těchto stanovištích probíhá sledování standardizovaných kultur jílku mnohokvětého. Kromě toho se za použití rostlin borovice černé porovnává úroveň znečištění ovzduší na dvou čistých (Závišín a Opava) a dvou zatížených stanovištích (Plzeň a Vratimov).

V rámci aktivního biomonitoringu je sledováno 15 polyaromatických uhlovodíků běžně stanovovaných v ÚKZÚZ. V literatuře uváděný acenaphthylene (ANY) jako další sledovaný polyaromatický uhlovodík se v laboratoři nestanovuje. Vzhledem k tomu, že se ve vzorcích vyskytuje jen v zanedbatelném množství, je v zásadě možné považovat ve zprávě uvedené výsledky za srovnatelné s literárními údaji pro všech 16 PAU.

Obsahy aromatických uhlovodíků jsou uváděny v $\mu\text{g.kg}^{-1}$ čerstvé biomasy. V případech, kdy se obsah zjišťovaného polutantu nacházel pod hranicí meze stanovitelnosti, byla pro výpočet průměru použita poloviční hodnota meze stanovitelnosti.

a) Obsahy PAH v nadzemní části jílku mnohokvětého

Průměrný obsah polyaromatických uhlovodíků v hmotě jílku mnohokvětého uvádí tabulka 2.15, v porovnání s rakouskou požadovou hodnotou je vysoký. V roce 2007 je i minimální naměřená hodnota v hmotě jílku téměř dvojnásobná než uváděná požadová hodnota.

Σ PAU (15)	2006			požadová hodnota ¹⁾
	průměr	maximum	minimum	
	μg.kg ⁻¹ čerstvé biomasy			
	78,59	391,48	42,13	23,0

1) ÖHLINGER,2002

Tab. 2.15: Obsahy PAH v jílku; aritmetický průměr za vegetační období 2007.

	Závišín	Přerov n/L	Opava	Třešť
	μg.kg ⁻¹ čerstvé biomasy			
ANA	<5,00	<5,00	<5,00	<5,00
ANT	2,61	2,33	4,03	3,41
BAA	2,73	3,25	4,51	2,85
BAP	<3,00	<3,00	2,30	<3,00
BBF	<3,00	<3,00	2,94	1,99
BPE	<5,00	<5,00	5,04	<5,00
BKF	<2,00	<2,00	1,83	<2,00
DBA	<3,00	<3,00	2,30	<3,00
PHE	17,63	10,00	21,47	16,22
FLT	9,86	7,70	22,58	13,79
FLU	5,74	2,83	2,61	5,27
CHR	<4,00	<4,00	4,83	<4,00
IPY	< 10,00	< 10,00	< 10,00	< 10,00
NAP	2,99	<5,00	4,15	<5,00
PYR	3,67	4,13	14,75	7,57
Σ PAU (15)	62,73	50,24	100,84	69,60

Tab. 2.16: Obsah individuálních PAH v jílku na jednotlivých stanovištích , průměr za vegetační období 2007.

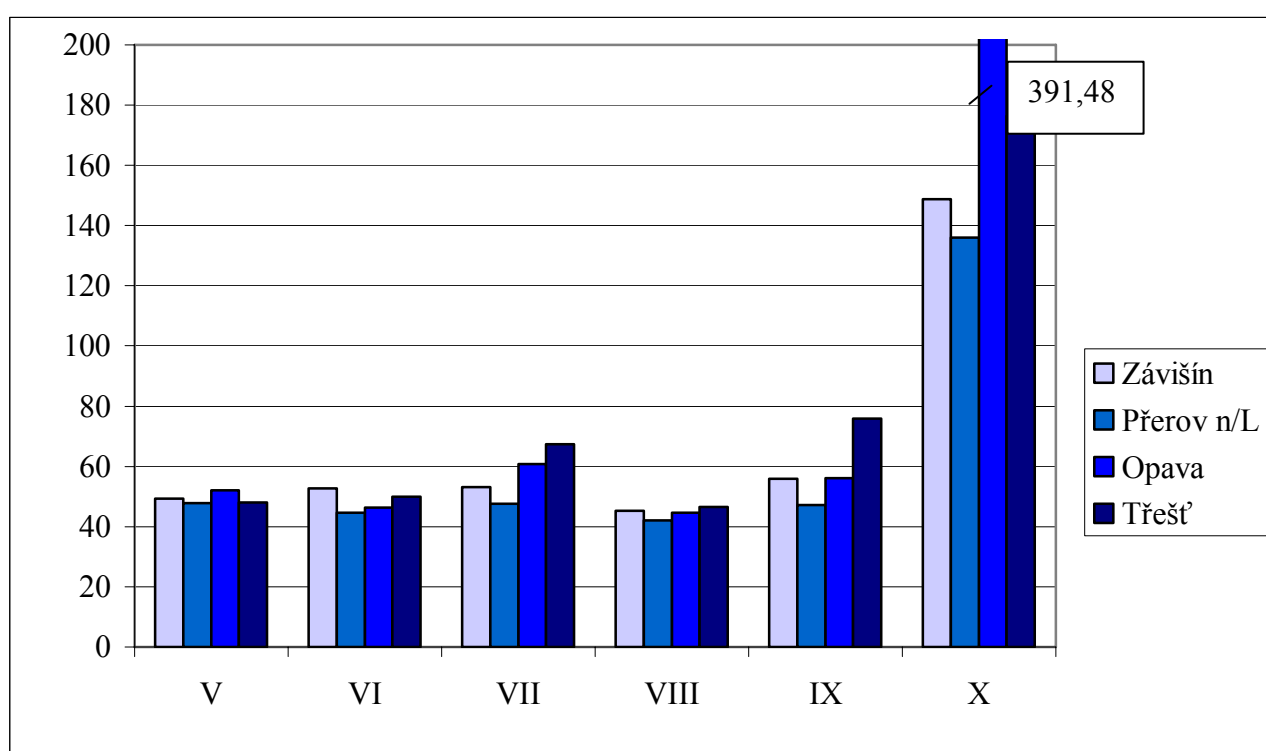
Průměrný obsah organických polutantů v jílku byl nejvyšší na stanovišti v Opavě (tabulka 2.16). Na všech stanovištích tvořil nejvyšší podíl z celkového množství polyaromatických uhlovodíků phenanthrene (PHE), fluoranthene (FLT), pyrene (PYR) a fluorene (FLU). Především hodnoty phenanthrene (PHE), fluoranthene (FLT) a pyrene (PYR) se výrazně zvýšily v posledních měsících sledování. Hodnoty ostatních sledovaných polyaromatických uhlovodíků byly nízké, většinou pod mezí stanovitelnosti. Na žádném stanovišti nebyla mez stanovitelnosti překročena v žádném měsíci za sledované období u acenaphthene (ANA) a indeno[1,2,3-c,d]pyrene (IPY). I přesto, že v mnoha případech je obsah jednotlivých uhlovodíků pod mezí stanovitelnosti, je celkový záchyt sumy polyaromatických uhlovodíků v porovnání s výše uvedenou požadovou hodnotou z Rakouska vysoký.

Tabulka 2.17 uvádí záchyt organických polutantů v průběhu vegetačního období. Na

stanovištích měl téměř shodný průběh s výrazným nárůstem zachytu organických polutantů v posledním měsíci sledování (graf 1).

Σ PAU (15)	Závišín	Přerov n/L	Opava	Třešť
	μg.kg ⁻¹ čerstvé biomasy			
V	49,41	47,72	51,99	48,00
VI	52,74	44,53	46,43	49,89
VII	53,23	47,63	60,84	67,28
VIII	45,32	42,13	44,68	46,64
IX	55,86	47,27	56,13	75,83
X	148,70	136,06	391,48	176,43

Tab. 2.17 Změny obsahu sumy PAH v jítku v průběhu vegetačního období 2007, aritmetický průměr stanovišť.

Graf 2.1: Změny obsahu sumy PAH v jítku v průběhu vegetačního období 2007, μg.kg⁻¹ čerstvé biomasy.

b) Obsahy PAH v jehličí borovice černé

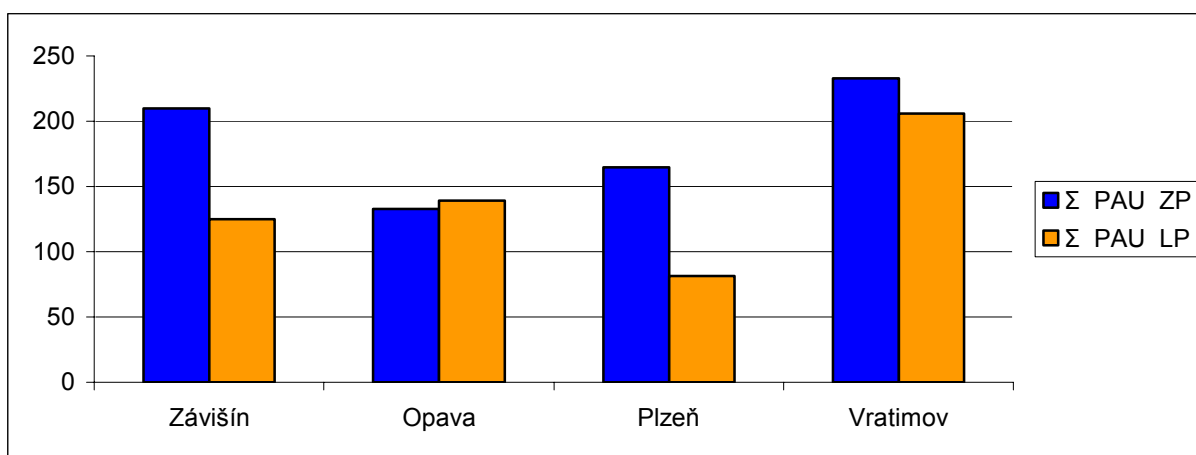
Průměrné obsahy polyaromatických uhlovodíků naměřené v jehličí borovice černé jsou uvedeny v tabulce 2.18.

Σ PAU (15)	nezatížená stanoviště			zatížená stanoviště		
	průměr	maximum	minimum	průměr	maximum	minimum
	μg.kg ⁻¹ čerstvé biomasy					
	151,71	209,68	124,96	171,24	232,86	81,30

Tab. 2.18: Obsahy PAH v jehličí borovice, aritmetický průměr nezatížených a zatížených stanovišť v roce 2007.

Nejvyšší hodnota záchytu byla zjištěna na stanovišti Vratimov v zimní periodě, nejnižší hodnota překvapivě na stanovišti Plzeň v letní periodě. U tří uhlovodíků nebyla jejich mez stanovitelnosti překročena na žádném stanovišti (ANA, DBA, IPY). Na všech stanovištích nejvyšší podíl z celkové sumy polyaromatických uhlovodíků tvořil phenanthrene (PHE), fluoranthene (FLT), fluorene (FLU), naphtalene (NAP) a pyrene (PYR).

Rozdílné hodnoty záchytu PAH na jehličí byly jak mezi zatíženými a nezatíženými stanovišti, tak mezi zimní a letní periodou, jak je možné vidět na grafu 2.2.

Graf 2.2: Obsah sumy 15 PAH v jehličí borovice v letní (LP) a zimní periodě (ZP), μg.kg⁻¹ čerstvé biomasy.

Průměrné hodnoty individuálních PAH naměřené v jehličí na jednotlivých stanovištích uvádí tabulka 2.19.

PAU	nezatížená stanoviště		zatížená stanoviště	
	Závišín	Opava	Plzeň	Vratimov
	$\mu\text{g}\cdot\text{kg}^{-1}$ čerstvé biomasy			
ANA	<5,00	<5,00	<5,00	<5,00
ANT	9,07	2,34	4,71	4,34
BAA	6,90	5,10	3,58	9,62
BAP	<3,00	<3,00	<3,00	2,38
BBF	<3,00	3,23	2,54	8,48
BKF	<2,00	1,77	<2,00	4,20
BPE	<5,00	<5,00	<5,00	6,10
DBA	<3,00	<3,00	<3,00	<3,00
PHE	52,09	25,60	31,90	48,31
FLT	23,98	24,15	20,29	42,97
FLU	12,88	6,26	6,91	12,01
CHR	5,26	11,51	7,34	20,30
IPY	<10,00	<10,00	<10,00	<10,00
NAP	18,63	16,91	12,34	10,63
PYR	13,02	16,23	9,47	31,10
Σ PAU (15)	167,33	136,10	123,075	219,4

Tab. 2.19 Obsahy individuálních PAH v jehličí borovice, aritmetický průměr zatížených a nezatížených stanovišť v roce 2007.

Rozdíly mezi obsahy jednotlivých organických polutantů v zimní a letní periodě jsou zřetelné z tabulky 2.20.

Na celkové sumě PAH jak v letní, tak v zimní periodě se podílel z jednotlivých polyaromatických uhlovodíků především phenanthrene (PHE) a fluoranthene (FLT) na zatížených i nezatížených stanovištích. V letní periodě přistupoval naphtalene (NAP) s výjimkou stanoviště Vratimov, kde se větší měrou na celkové sumě PAH podílel pyrene (PYR). Ten byl na ostatních stanovištích vyšší v zimní periodě.

Závěry

- Průměrný obsah organických polutantů v jílku byl nejvyšší na stanovišti v Opavě, nejnižší hodnoty zachytu celkové sumy polyaromatických uhlovodíků byly zaznamenány na stanovišti v Přerově nad Labem.
- Na všech stanovištích tvořil nejvyšší podíl z celkového množství polyaromatických uhlovodíků phenanthrene (PHE), fluoranthene (FLT), a pyrene (PYR).
- Hodnoty phenanthrene (PHE), fluoranthene (FLT), benzo[a]anthracene (BAA), anthracene (ANT) a pyrene (PYR) se výrazně zvýšily v posledních měsících sledování.
- Nejvyšší hodnota zachytu polyaromatických uhlovodíků byla rovněž zjištěna na stanovišti Vratimov, nejnižší hodnota na stanovišti Plzeň.
- Nejvyšší podíl z celkové sumy polyaromatických uhlovodíků v jehličí tvořil phenanthrene (PHE) a fluoranthene (FLT), a to jak v zimní, tak v letní periodě.

PAU	nezatížená stanoviště		zatížená stanoviště	
	zimní perioda	letní perioda	zimní perioda	letní perioda
$\mu\text{g.kg}^{-1}$ čerstvé biomasy				
ANA	<5,00	<5,00	<5,00	<5,00
ANT	3,69	1,00	3,72	5,33
BAA	6,54	5,46	7,16	6,04
BAP	<3,00	<3,00	2,38	<3,00
BBF	<3,00	2,61	4,48	6,53
BPE	<5,00	<5,00	4,04	4,53
BKF	<2,00	1,77	2,60	2,57
DBA	<3,00	<3,00	<3,00	<3,00
PHE	28,79	48,9	27,02	53,19
FLT	21,05	27,08	28,74	34,52
FLU	7,47	11,67	4,76	14,16
CHR	6,99	9,79	9,87	17,77
IPY	<10,00	<10,00	<10,00	<10,00
NAP	17,43	18,11	11,13	11,83
PYR	13,94	15,31	18,68	21,89
Σ PAU (15)	132,06	171,37	143,62	198,86

Tab. 2.20: Obsahy jednotlivých PAH v jehličí borovice v letní a zimní periodě, aritmetický průměr nezatížených a zatížených stanovišť v roce 2007.

Literatura

ÖHLINGER, R., 2002: Aktives und passives Biomonitring: Richtwertevorschläge.
Bundesamt für Agrarbiologie Linz

PAVLÍČEK, V. et al., 2000: Ověření metody aktivního biomonitringu. Závěrečná zpráva
vývojového úkolu. ÚKZÚZ Brno, VÚRV Praha – Ruzyně